



PLATFORMA DO DOSPĚLOSTI

DOPORUČENÍ PLATFORMY DO DOSPĚLOSTI v oblasti zaopatřovacích příspěvků pro mladé dospělé se zkušeností s náhradní péčí

Novelou zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a souvisejících předpisů, zákon č. 363/2021 (dále jen „zákon“) byly s účinností od 1.1.2022 upraveny zaopatřovací příspěvky pro mladé dospělé po skončení péče nahrazující péči rodičů (dále jen „zaopatřovací příspěvek“) jako dávky určené pro mladé dospělé se zkušeností s náhradní péčí (dále také jen „mladí dospělí“). Účelem těchto příspěvků je zmírnění nepříznivé sociální situace mladých dospělých poté, kdy zanikla pěstounská, poručenská péče nebo ústavní výchova v důsledku nabytí plné svéprávnosti nebo zletilosti těmito osobami. V důvodové zprávě je výslovně uvedeno, že „tyto děti, resp. mladí dospělí, jsou znevýhodnění při vstupu do samostatného života, který je po skončení pěstounské či ústavní péče po zletilosti čeká, nemají rodinu, na kterou se mohou obrátit a spolehnout a pokud chtějí dokončit studium či učební obor nebo se dále vzdělávat na vyšší odborné či vysoké škole, jsou často odkázáni na pomoc bývalých pěstounů, ústavního zařízení a/nebo různých nadací a neziskových organizací. Tato podpora nicméně není garantována a není nijak systémově ukotvena.“ Z důvodové zprávy rovněž vyplývá, že zaopatřovací příspěvek má formu příjmově netestované nepojistné dávky, která sjednocuje dosavadní roztržitou úpravu zaopatření mladých dospělých po skončení náhradní ústavní i rodinné péče a při splnění zákonných podmínek z ní činí nárokovou záležitost.

Platforma Do dospělosti jako neformální uskupení organizací, které poskytují podporu a rozvoj mladým lidem se zkušeností s institucionální péčí, s povděkem kvituje úpravu zaopatřovacího příspěvku (jednorázového i opakujícího se) v zákoně, jakož i záměr zákonodárce zmírnit nepříznivou situaci těchto mladých lidí po odchodu z náhradní péče s vědomím si jejich znevýhodnění při vstupu do samostatného života. Tyto dávky, zejména pak opakující se zaopatřovací příspěvek, je bezesporu velkou pomocí při dokončení vzdělání těchto mladých lidí.

Zároveň však považujeme za nutné a účelné, a to na základě naší praxe a dlouhodobé práce s touto cílovou skupinou upozornit na jednotlivá úskalí a nedostatky, které v této oblasti spatřujeme, a které v naší praxi a zároveň životech našich klientů fakticky vyvstávají a žádají tak o hlubší pozornost a další úpravu.

V souvislosti s tím jsme zpracovali následující **DOPORUČENÍ Z PRAXE:**

1. Zakotvit v zákoně možnost souběžného čerpání jednorázového a opakujícího se zaopatřovacího příspěvku při odchodu mladého dospělého z náhradní péče

Dle § 50 c odst. 1 zákona si o jednorázový zaopatřovací příspěvek může požádat mladý dospělý: „ (...) není-li ke dni nabytí plné svéprávnosti nezaopatřeným dítětem nebo přestal-li splňovat podmínky pro vznik nároku na opakující se zaopatřovací příspěvek podle §50b (...)“. Jedná se tedy o situaci, kdy mladý dospělý dostuduje či dojde k jinému odpadnutí podmínky nezaopatřenosti. Vyloučení možnosti čerpat jednorázový zaopatřovací příspěvek při odchodu z náhradní péče v praxi způsobuje, že studující mladý dospělý odcházející do samostatného života nedisponuje na začátku svého osamostatnění finančním kapitálem, který by mu umožnil uhradit potřebné náklady na své osamostatnění, tj. bydlení, kauci, příp. odměnu zprostředkující realitní kanceláře a nezbytnou výbavu domácnosti. Studující mladý dospělý si může požádat pouze o opakující se zaopatřovací příspěvek ve výši 15.000,- Kč/měsíčně, kdy tento příspěvek je navíc nižší, než-li jednorázový zaopatřovací příspěvek ve výši 25.000,- Kč, který naopak dostává do startu samostatného života „nestudující“ mladý dospělý a má tak z této částky větší šanci pokrýt náklady spojené s prvním bydlením (pozn. byť s ohledem na výši nájmu bytu, nákladů spojených s užíváním bytu a kauci, nestačí ani tato částka na pokrytí nutných nákladů na bydlení).

Tímto zákonným zakotvením je tak studující mladý dospělý (nezaopatřené dítě) finančně znevýhodněn oproti nestudujícímu mladému dospělému, který má časovou kapacitu si náklady na život zajistit výdělečnou činností.

Opakující se zaopatřovací příspěvek může nezaopatřenému mladému dospělému pomoci v úhradě následného pravidelného měsíčního nájmu bytu či jiného bydlení a stravy, avšak v praxi se jako palčivá jeví absence finančních prostředků „do úplného začátku“, což bez pomoci a finanční podpory dalších osob (včetně nevládních organizací) prakticky vylučuje jeho možnost se při studiu osamostatnit. Nárok čerpat jednorázový zaopatřovací příspěvek až po ukončení studia, kdy mladý dospělý již překonal těžkosti začátku osamostatnění, je pro něj sice pomocí do dalších kroků, ale svým účelem a smyslem, jímž je pomoc mladému dospělému v samotném přechodu do samostatného života, již postrádá na svém významu.

V souvislosti s výše uvedeným doporučujeme změnu zákonné úpravy tak, aby byla odstraněna tato nevyváženost a diskrepance v samotném začátku odchodu do samostatného života mezi „studujícími“ a „nestudujícími“ mladými dospělými, a aby bylo nezaopatřeným mladým dospělým umožněno ihned po odchodu z náhradní péče čerpat obě tyto dávky, a to právě za účelem zajištění jejich prvotních nákladů běžného života a díky opakující se dávce také následné každoměsíční náklady během studia.

2. Zakotvit možnost podání žádosti o zaopatřovací příspěvky ještě před odchodem z náhradní péče, příp. zpracovat instrukci či metodický pokyn Ministerstva práce a sociálních věcí k urgentnímu vyřízení těchto žádostí podanými mladými dospělými po odchodu z náhradní péče

Dle § 50 f zákona nárok na zaopatřovací příspěvek vzniká dnem splnění podmínek stanovených zákonem, což znamená, že o zaopatřovací příspěvek lze požádat nejdříve od prvního dne následujícího po dni opuštění pěstounské péče či pobytového zařízení. To v praxi

způsobuje situaci, kdy mladý dospělý odchází z náhradní péče a ještě nedisponuje finanční částkou potřebnou pro tento přechod. V případě pobytových zařízení, má každý ředitel právo rozhodnout v jaké výši dá mladému dospělému odchodné (což se v praxi velmi různí, včetně poskytování „pouhého“ věcného daru) a v případě pěstounské péče nemá tento mladý dospělý zákonem zajištěn žádný finanční kapitál do prvních kroků samostatného života.

Jeví se jako logické a účelné, aby mladý dospělý odcházel z náhradní péče v situaci, kdy bude mít finančně pokryty nezbytně nutné náklady pro tento odchod a přechod do samostatného života.

Dle § 50 k odst. 2 zákona se zaopatřovací příspěvek mladému dospělému vyplácí do konce kalendářního měsíce následujícího po kalendářním měsíci, za který náleží (tedy po odchodu z náhradní péče) a nejpozději se vyplácí do konce kalendářního měsíce následujícího po kalendářním měsíci, ve kterém rozhodnutí o jeho přiznání nabylo právní moci. V praxi toto zákonné zakotvení znamená, že mladému dospělému se může dostat výplaty této potřebné a životně důležité dávky pro jeho osamostatnění až za několik měsíců po odchodu, jelikož úřad práce má lhůtu 1 měsíc od podání žádosti pro vydání rozhodnutí a dále 1 měsíc a více na výplatu příspěvku od právní moci tohoto rozhodnutí. Např. žádost bude podána 10.1., rozhodnutí bude vydáno do 10.2., tentýž měsíc nabude právní moci a k výplatě dojde do konce kalendářního měsíce po právní moci tohoto rozhodnutí, tj. nejpozději do 31.3. To je však nepřiměřeně dlouhá doba v životě mladého člověka, který se bez pomoci rodiny a blízkých osob musí sám postavit „na vlastní nohy“ a uhradit si nezbytné náklady na život, včetně zajištění esenciálně důležitého bydlení. Pokud by úřad práce formálně dodržoval zákonné lhůty (nehledě na skutečnost, že v praxi mohou být tyto lhůty také překročeny), pak tento zaopatřovací příspěvek opět postrádá na svém primárním účelu a významu.

S ohledem na uvedené doporučujeme změnu zákonné úpravy tak, aby mladí dospělí měli možnost čerpat tyto zaopatřovací příspěvky v momentě odchodu z náhradní péče, tj. podat žádost o zaopatřovací příspěvek již před samotným odchodem z náhradní péče a tento příspěvek obdržet bezprostředně po fyzickém odchodu z náhradní péče.

Vzhledem k tomu, že je obecně známo, že změna zákona je časově náročný proces, přičemž v zájmu cílové skupiny je třeba tuto situaci řešit co nejdříve, doporučujeme, aby byla zpracována instrukce či metodický pokyn Ministerstva práce a sociálních věcí, kde budou úřady práce vyzvány k urgentnímu rozhodnutí a vyplacení těchto dávek tak, aby tyto dávky mladí dospělí obdrželi co nejdříve od podání žádosti o zaopatřovací příspěvky.

3. Práce na jednotnosti mezirezortního postupu a metodik

Daná oblast zaopatřovacích příspěvků se v praxi týká dvou resortů, kdy resort Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV) má v gesci práci OSPOD, sociálních kurátorů a úřadů práce a Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) pobytová zařízení. V zájmu jednotnosti postupu a funkčnosti zaopatřovacích příspěvků v praxi, je proto kladen větší důraz na úzkou spolupráci a jednotnost postupu těchto resortů, jakož i metodických pokynů pro všechny zainteresované státní subjekty.

Bez této úzké spolupráce, jednotného postupu a šířených informací není možné zajistit, aby podpora a pomoc ve formě zaopatřovacích příspěvků byla v praxi funkční, transparentní a byla v žádaném rozsahu implementována do života cílové skupiny. Je nezbytně nutné, aby

mladý člověk odcházející z náhradní péče byl jasně a jednotně informován o svých nárocích a postupu k jejich uplatnění, a to jak před, tak i při svém odchodu, a to ze strany státních orgánů, které mladému člověku na jeho cestě do samostatného života v danou chvíli zajišťují svou podporu a péči, a které jsou s ním v pravidelném a přímém kontaktu.

V této souvislosti také doporučujeme, aby byl mladý dospělý v dostatečném předstihu před svým odchodem nejen seznámen se svým sociálním kurátorem, avšak aby bylo zakotveno, že tento sociální kurátor je v rámci výkonu své práce s mladým dospělým v pravidelném kontaktu před odchodem (nikoliv tedy pouze jedna návštěva soc. kurátora před odchodem z náhradní péče). Zároveň doporučujeme, aby se stalo běžnou praxí, že v rámci přípravy na samostatný život je pobytovým zařízením či pracovníkem OSPOD svoláno případové setkání, jehož se zúčastní všechny subjekty, které poskytují mladému člověku podporu a pomoc, včetně samotného mladého člověka a na tomto setkání byly řešeny otázky další pomoci a podpory po odchodu z náhradní péče, včetně pomoci s uplatněním nároku na zaopatřovací příspěvek.

4. Zajistit vyšší informovanost zainteresovaných subjektů a proškolení pracovníků státní správy v oblasti zaopatřovacích příspěvků

Dosavadní praxe ukázala, že informovanost jednotlivých pracovníků státní správy není v době zpracování tohoto doporučení (první polovina roku 2022) v oblasti zaopatřovacích příspěvků ucelená a jednotná a některým pracovníkům zainteresovaných státních institucí chybí potřebné informace v této oblasti. Je zřejmé, že implementace nových právních institutů do praxe trvá delší dobu, avšak zranitelnost této cílové skupiny a zvýšená společenská odpovědnost týkající se její podpory, nás vede ke zvýšenému důrazu na prostupnost informací mezi zainteresovanými subjekty a mezi jednotlivými pracovníky státní sféry.

V praxi jsme se setkali s případy, že sociální kurátoři, pracovníci úřadů práce a pobytových zařízení si nebyli vědomi informací důležitých pro uplatnění práva na zaopatřovací příspěvek a tyto informace si v jednotlivých případech dodatečně zjišťovali. Také se objevily případy, kdy mladí dospělí při vyřízení této dávky čelili zcela zjevné neznalosti ze strany pracovníků státních orgánů, přičemž pokud by tito mladí dospělí neměli při vyřízení zaopatřovacích příspěvků podporu a doprovod ze strany nevládních organizací, pak by se pro ně uplatnění jejich nároku stalo hůře dostupné, ne-li přímo fakticky nedostupné.

K tomu podotýkáme, že ze zpětných vazeb sociálních kurátorů vyplývá, že je vítána větší informovanost a zejména možnost vzájemného sdílení praxe a postupů.

Doporučujeme tedy, aby byli pracovníci státní sféry, zejména pak pracovníci OSPOD, sociální kurátoři, pracovníci úřadů práce a pobytových zařízení, pravidelně proškolení v oblasti zaopatřovacích příspěvků, a aby byla zajištěna jejich informovanost a kvalifikovaná znalost. Takto informovaní a proškolení pracovníci pak budou kompetentní tyto informace předat a postoupit cílové skupině a zároveň mladým dospělým pomoci s vyřízením těchto zaopatřovacích příspěvků v praxi.

5. Zajistit předání informací o zaopatřovacích příspěvcích mladým lidem před odchodem z náhradní péče srozumitelným způsobem.

Tento požadavek praxe je úzce spjat s předchozími doporučeními o prostupnosti a jednotnosti informací a postupů v dané oblasti, přičemž za stěžejní v rámci faktické účelnosti zaopatřovacích příspěvků považujeme, aby se informace o právech cílové skupiny v oblasti zaopatřovacích příspěvků a o postupech pro uplatnění těchto nároků dostali srozumitelným způsobem k samotné cílové skupině. Máme za to, že je zodpovědností státu, aby tuto informovanost zajistil, a to jak kvalifikovanou informovaností pracovníků státní sféry, tak i

zprostředkováním těchto informací přímo cílové skupině. V tomto případě klademe důraz na to, aby písemné informace určené pro cílovou skupinu byly zpracovány způsobem zajišťujícím pochopení těchto informací ze strany cílové skupiny, tj. výstižným způsobem s popisem jasných a jednoduchých kroků pro podání žádosti o zaopatřovací příspěvek, jakož i s odkazem na stránky či instituce, kde lze získat bližší informace a obdržet pomoc s jejich vyřízením.

Z praxe máme zkušenost, že v případě mladých dospělých v pěstounské péči, se informace o možnosti uplatnit právo na zaopatřovací příspěvek písemně zasílala pěstounům společně s informacemi o pěstounských dávkách. Tato informace o zaopatřovacím příspěvku však nebyla poskytnuta samotné cílové skupině, přičemž ti se o svém nároku nemuseli vůbec dozvědět. Mladí lidé v pěstounské péči jsou tak de facto odkázáni na to, zda-li jim tuto informaci poskytnou sami pěstouni či nikoliv.

V praxi se setkáváme se situacemi, že se o nároku na zaopatřovací příspěvek cílová skupina dozví až od nevládních organizací, a to přestože lze na státní úrovni zajistit, aby všichni mladí lidé nacházející z náhradní péči obdrželi tyto zcela zásadní informace o jejich právech a nárocích před odchodem z náhradní péče.

Doporučujeme, aby se z pozice MPSV i MŠMT nastavily funkční mechanismy, na základě kterých budou příslušné státní orgány povinny zajistit předání informací o zaopatřovacích příspěvcích všem mladým lidem nacházejícím se v náhradní péči, a to nejpozději v době 6 měsíců před dosažením jejich zletilosti a v případě již zletilých, bezodkladně.

6. V případě pěstounské péče zakotvit právo na opakující se zaopatřovací příspěvek bez nutnosti si vybrat mezi dávkami pěstounské péče a zaopatřovacím příspěvkem

Z novely zákona vyplývá, že do konce roku 2027 je v případě opakujícího se zaopatřovacího příspěvku v rámci pěstounské péče třeba si vybrat, zda-li pěstoun bude dál čerpat dávky pěstounské péče nebo si mladý dospělý pro sebe zažádá o opakující se zaopatřovací příspěvek. Tato skutečnost v praxi způsobuje tíživost postavení mladého dospělého, kdy si mladý dospělý ve svém důsledku vybírá mezi vztahem s pěstounem a zachováním odměny pěstouna nebo zaopatřovacím příspěvkem pro sebe. Pěstouni jsou přitom v životě mnoha mladých lidí v pěstounské péči jedinou vztahovou osobou a mladí dospělí tento vztah nechtějí svým jednáním narušit či poškodit. V souvislosti s tím se však může mladý dospělý dostat do situace a zároveň vnitřního konfliktu, kdy studuje a již žije sám nebo má zájem se osamostatnit a zároveň si zachovat dobrý vztah s pěstounem, avšak nemá finanční prostředky na samostatný život, přičemž v zájmu zachování tohoto vztahu svůj nárok na zaopatřovací příspěvek neuplatní.

S ohledem na výše uvedené doporučujeme, aby nezaopatřené dítě, resp. mladý dospělý v pěstounské péči nabytím zletilosti či plné svéprávnosti měl bez dalšího právo na opakující se zaopatřovací příspěvek a pěstounské dávky tímto zanikly. Tedy doporučujeme odstranit možnost dosavadní volby mezi těmito dávkami.

V Praze dne

Platforma Do dospělosti